

Podkarpatská Rus

Časopis Společnosti přátel Podkarpatské Rusi

2|2008:

Valná hromada SPPR | Požehnaná léta otce Ivana Ljavince
| Rusíni vystoupili v Praze | Skejušan na pódiiích | Hledá se
horská chata | Malíři Podkarpatské Rusi | Pokračování
historie Užhorodu | Lvovské minidrama 2 | Karpatská
„dřevěná cesta“ aneb Sedm divů světa | Rodnyj kraj

Osobnosti

Můj tatínek měl docela přehled. Věděl o mnoha Rusínech, kteří se významně zapsali do rusínských nebo československých dějin, vykonali záslužné činy, přispěli k rozvoji vědy a umění, podíleli se na budování odborných institucí, účastnili se bojů proti nacismu, zanechali důležitou stopu ve vzdělávání, kultuře nebo sportu, uplatnili se v politice; či „pouze“ skvěle léčili lidi, učili děti, psali učebnice. Připadalo mi, že táta má ty „naše“ významné tvůrčí lidi jaksi spočítané, že pečlivě sleduje, co příslušníci rusínského národa dokážou. To od něj jsem se po prvé učila hrdosti na svůj národ.

Znovu jsem si na tuto sympatickou národnostně - osvětovou aktivitu svého otce vzpomněla v těchto dnech. Dostala se mi totiž do rukou kniha, z níž by měl určitě radost: profesor Ivan Pop zpracoval a v nakladatelství Libri vydal encyklopedii **Podkarpatská Rus, osobnosti její historie, vědy a kultury**. V abecedním pořádku jsou do ní zařazeny osobnosti (nejen) Podkarpatské Rusi, které něco významného dokázaly a zasloužily se o její rozvoj i o dějinný pokrok vůbec. Autorův výběr je jistě osobní, nevyhýbá se však osobnostem kontroverzním (ani jejich leckdy spornému počínání). Prioritu u něj mají lidé, kteří byli či jsou s jeho rodnou zemí spojeni tvůrčími činy i místem narození, životem nebo léty tam strávenými. Samozřejmě nepomijí přitom Čechy, ani např. Maďary či příslušníky jiných národností, kteří mají s Podkarpátím cosi společného. Vedle rusínské sochařky Oleny Mondičové, malířů Bokšaje či Erdélyho tu najdeme řadu jmen českých umělců; např. básníka Jaromíra Hořce i malíře Bohumila Líznera (který ze svého dlouholetého pobytu na Podkarpatské Rusi a okouzlení Huculy vytěžil řadu obrazů). Ale také např. Milana Uhdeho, který svým Nikolou Šuhajem pokračoval v „olbrachťovské“ řadě romantického zpodobení zbojníka Nikolaj Šuhaje jako symbolu svobody. Jsou tu spisovatelé, kněží, politici. Nerada bych z této krátké glosy dělala telefonní seznam jmen, proto odkazují zájemce na Popovu knihu. Najdou v ní spoustu zajímavých a užitečných informací, díky nimž třeba i sami objeví překvapivé dějinné souvislosti. A možná i odpověď na otázku, proč stojí za to být hrdý na rusínský národ.

AGÁTA PILÁTOVÁ

Pozvánka

Vážení přátelé SLATIŇÁCI,

jste srdečně zváni na přátelské setkání v **sobotu 28. června 2008 od 13 do 19 hodin v restauraci hotelu Balkán v Praze 5 na Smíchově, Třída Svornosti 28**. Přijďte všichni, kteří jste nezapomněli na své přátele a hezká léta prožítá ve Slatině, a vezměte s sebou rodinné příslušníky, přátele i známé! Spojení: tramvaje č. 7, 9 a 14, stanice Zborovská nebo metro B, stanice Anděl. Srdečně vás zdraví a těší se na shledanou Marie Hrozová, roz. Dostálová a její spolupracovníci

Foto Ervin Scheffe

Mnozí nadšenci už Podkarpatskou Rus důvěrně znají, mají prochozenou tamní přírodu, toulají se po poloninách, navštěvují pamětihodnosti. Snímek, který jsme tentokrát zvolili na titulní stranu, nicméně obsahuje tajemství: Poslal nám ho čtenář žijící v Německu a připojil, že v pozůstalosti svého otce našel spoustu jeho fotografií z Podkarpatské Rusi, konkrétně z horských výprav, z doby, kdy tam za první republiky jezdil jako český turista. Je mezi nimi i horská chata - či snad penzion? - „Podkarpatská Rus“, která stála zřejmě někde nedaleko Popa Ivana. Obrací se na nás - co když tu chatu někdo z našich čtenářů pozná, něco o ní ví? Pohodová fotografie odpočívajících turistů je tedy nejen připomínkou turistické sezony, která je v plném proudu (i když snímek svědčí spíš o jaru), ale také historickým dokumentem. Možná nám ho pomůžete „přečíst“. (Další informace na str. 5.)

Proč nás mají pořád rádi?

Trvalý zájem českých občanů o zemi podkarpatských Rusínů je potěšitelný. Pamětníci doby, kdy s námi společně sdíleli stát, se sem rádi vracejí a ty mladší pudí zvědavost poznat končiny, jež jim tak barvitě vylíčili jejich prarodiče. A ty, kteří o nich opravdu nic nevědí, pohání možná zvědavost ještě větší.

Je snad přirozené, že soužití ve společném státě s menšinami se vyznačovalo i třecími plochami a vztahy k sousedním státům nemívají též ideální podoby. Společně se Slovenskem a Podkarpatskou Rusí jsme se vymanili s habsburského objektu a oba tyto národy poznamenala stopa maďarizace a zaostalosti. To se pražská vláda snažila úspěšně eliminovat. Slovensko ovšem směřovalo záhy k cíli osamostatnit se a významnost dějinného předělu spojení s Čechami mnohým už

moc neříká (nevzpomínám si např. na slovenské město, kde je ulice nebo socha TGM, u nás však nese jméno Štefánika kdec). U Rusínů naproti tomu v tomto směru oceňujeme, že nejsou nevděční; v rozhovoru se starými občany zaznívají steský při vzpomínání na naše společné soužití. Zamýšlel jsem se, kde hledat kořeny jejich sympatií k nám. Vzpomínám si, že v napjaté době očekávání záboru Podkarpatské Rusi Maďary v roce 1938 vyslechl jsem jako školák rozhovor starších žen, jedna z nich líčila svůj příběh na úřadě: „Prosila jsem o práci nebo o podporu a tamní úředník mi říkal vlídně, babičko, vy už při svém stáří máte nárok na starobní důchod. A hned mi jej místě zařídil. To bylo za Maďarů nemyslitelné!“

Pokračování na straně 3

Valná hromada Společnosti proběhla v tvořivém duchu

Na tradičním místě – v kulturním sále Hlavního nádraží v Praze – proběhla v sobotu 24. května 2008 valná hromada Společnosti přátel Podkarpatské Rusi. Jednání se neslo v klidném a tvořivém duchu, valná hromada pracovala bez vypjatých emocí a splnila úkoly a body, které si předsevzala. Současně byla – také tradičně – místem setkání dávných přátel a lidí, kteří jsou (ať už jakkoliv) spjatí s Podkarpatskou Rusí.

Hned na počátku vneslo do jednání neformální oživení pěkné vystoupení pěveckého souboru nově vzniklé odbočky v Teplicích; byla to vlastně vizitka, která představila novou odbočku i začínající soubor. Díky za to! Úvodem přednesl zprávu o činnosti předseda Společnosti přátel Podkarpatské Rusi Miloslav Kopecký. Zmínil úspěchy, kterých jsme dosáhli a konstatoval i skutečnosti, které se nepovedly a které je do budoucna zapotřebí zlepšit. V závěru svého vystoupení oznámil svou rezignaci na funkci předsedy Společnosti i člena výkonného výboru; odchází ze zdravotních důvodů, ale jak řekl, je dále ochoten podle svých sil výkonnému výboru i organizaci pomáhat. Valná hromada vyjádřila Dr. Kopeckému poděkování. Právem. Vždyť dosavadní předseda řídil Společnost přes své zdravotní problémy zodpovědně a s nadšením; ve velké míře i díky němu byla zachována kontinuita činnosti Společnosti i její mnohé aktivity. Za pomoci dalších členů výboru i lidí mimo něj organizoval kulturní a společenská setkání a absolvoval i mnohá administrativní a úřední povinnosti i oficiální jednání spjatá s činností SPPR. Program valné hromady postupoval konstruktivně bod po bodu, účastníci se vyjadřovali k jednotlivým projednávaným záležitostem. Žádný bod jednání nevnesl svár či bouři. Předseově odboček nebo jejich zástupci přednesli zprávy o tom, co se děje v Brně, Jindřichově Hradci a Teplicích, paní Kateřina Romaňáková představila košatou činnost chomutovského souboru rusínského folklóru Skejušan, v diskusi vystoupili i další účastníci valné hromady. Ta poté zvolila nový výkonný výbor Společnosti

F. Manajlo: Rusínský tanec

a revizní komisi (jejich složení uvádíme na jiném místě).

Nový výkonný výbor se hned po skončení valné hromady na místě sešel k prvnímu jednání. Chce navázat na všechno dobré, co bylo dosud vykonáno s tím, že samozřejmě vždycky je co zlepšovat. Někteří členové výboru v něm budou pracovat pouze do konce tohoto roku, kdy přejdou do nově vznikající organizace, Společnosti Rusínů a přátel Podkarpatské Rusi. Jejím vznik byl také na valné hromadě oznámen včetně důvodů, které k tomu vedly: Iničiátoři nové organizace mají za to, že se tak vyřeší letité spory o poslání a náplň činnosti Společnosti přátel Podkarpatské Rusi. Nová organizace je otevřena všem, Rusínům i Čechům. Doufejme, že tu vedle sebe budou moci ve vzájemné úctě a spolupráci existovat společnosti dvě. Láska k Podkarpatské Rusi je totiž společná oběma. A na tom se dá stavět.

(top)

Nové občanské sdružení: Společnost Rusínů a přátel Podkarpatské Rusi

Skupina aktivistů SPPR se rozhodla založit novou organizaci národnostní menšiny a příznivců Podkarpatské Rusi - občanské sdružení s názvem Společnost Rusínů a přátel Podkarpatské Rusi. (Mnozí z vás tento název znají – před několika lety někteří z nás v čele s Jaromírem Hořcem marně usilovali o to, aby SPPR tímto způsobem doplnila svůj název i aktivity.) Naváže na pozitivní hodnoty, které vytvořila Společnost přátel Podkarpatské Rusi – na nichž se ostatně většina této skupiny aktivně podílela od jejího založení; chce však mít bohatší a členitější program. Chce se stát organizací rusínské národnostní menšiny a ak-

centovat její kulturní a společenské tradice, současné aktivity a potřeby, a zároveň bude otevřeným sdružením pro Čechy, případně občany jiných národností, kteří chtějí hlouběji poznávat Podkarpatskou Rus, její historii a zejména současnost, umění a památky, i život a problémy Rusínů v ostatním světě. Rádi bychom se stali organizací moderní obsahem i formou a zveme mezi sebe všechny Rusíny i Čechy (i příslušníky jiných národností), kteří mají rádi krásný a svěbytný kraj pod Karpaty a chtějí získat dobré přátele.

Za přípravný výbor: Volodymyr Pohoyda, Jiří Havel, Agáta a Tomáš Pilátovi

Usnesení valné hromady (24. května 2008)

1. Valná hromada vyslechla a vzala na vědomí zprávu předsedy Společnosti přátel Podkarpatské Rusi o činnosti Společnosti v době od minulé valné hromady.

2. Valná hromada vzala na vědomí rezignaci dosavadního předsedy Výkonného výboru Společnosti přátel Podkarpatské Rusi PhDr. Miloslava Kopeckého ze zdravotních důvodů a vyjádřila mu poděkování za významnou práci, kterou pro Společnost odvedl.

3. Valná hromada vyslechla a vzala na vědomí zprávy o činnosti odboček Společnosti, které přednesli jejich předseově nebo pověřením zástupci. Připomínky ze zpráv budou analyzovány a vzaty jako inspirace pro další zkvalitnění činnosti Společnosti přátel Podkarpatské Rusi.

4. Valná hromada vyslechla a schválila zprávu revizní komise Společnosti přátel Podkarpatské Rusi a ukládá novému výkonnému výboru, aby realizoval její doporučení.

5. Valná hromada zvolila nový výkonný výbor Společnosti přátel Podkarpatské Rusi. a ukládá mu, aby si ze svého středu zvolil předsedu a dva místopředsedy. Jeho složení je přílohou usnesení valné hromady.

6. Valná hromada zvolila novou revizní komisi Společnosti přátel Podkarpatské Rusi. Její složení je přílohou tohoto usnesení.

7. Odstupující členové výkonného výboru Společnosti přátel Podkarpatské Rusi se nevzdávají odpovědnosti za svoji dosavadní činnost ve výkonném výboru.

8. Valná hromada schválila úpravy a doplňky k Stanovám SPPR (schváleným na valné hromadě r. 2006), které byly uveřejněny v č. 1/2008 časopisu Podkarpatská Rus

9. Valná hromada ukládá výkonnému výboru Společnosti zintenzivnit kontakt s odbočkami a v rámci možností i pomoc jejím kulturním aktivitám, kupříkladu souboru Skejušan a souboru nové odbočky Společnosti přátel Podkarpatské Rusi v Teplicích.

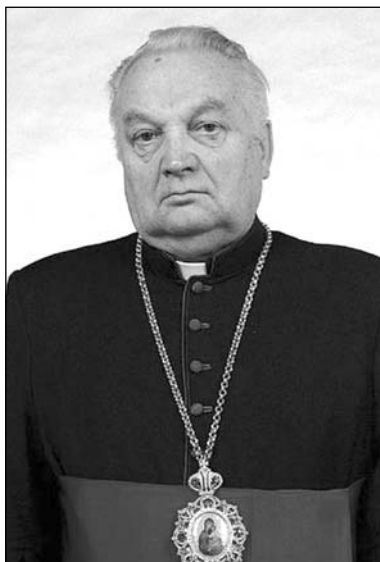
10. Valná hromada bere na vědomí skutečnost, že podle zákona musí být za názvem Společnosti přátel Podkarpatské Rusi uvedeno buď sousloví „občanské sdružení“ nebo zkratka „o. s.“ a ukládá výkonnému výboru Společnosti i výborům odboček, aby se podle toho zařídily. Tento doplněk bude uveden i v upravené verzi Stanov.

11. Valná hromada schvaluje toto Usnesení valné hromady Společnosti přátel Podkarpatské Rusi konané dne 24. května 2008.

Požehnaný život Ivana Ljavince

Vladyka Kyr Ivan Ljavinec, první apoštolský exarcha v České republice, se dožil významného životního jubilea – 85 let. Spolu s ním tyto požehnané narozeniny oslavila nejen celá řeckokatolická obec v ČR i v zahraničí, ale také mnoho dalších Rusínů. Při příležitosti pětadesátky otce Ivana byla 13. dubna 2008 v katedrále sv. Klimenta sloužena děkovaná svatá liturgie.

Životopisná fakta říkají: Ivan Ljavinec se narodil 18. dubna 1923 ve Volovci na Podkarpatské Rusi jako šesté z devíti dětí početné učitelské rodiny Stefana Ljavince a jeho ženy Heleny. Po maturitě na mukačevském gymnáziu studoval teologii na teologické fakultě univerzity ve Vídni. V červnu 1946 byl biskupem Pavlem Gojdičem vysvěcen na kněze. Po sovětské okupaci Podkarpatské Rusi se nemohl vrátit do své mateřské diecéze, a proto zůstal v Prešově, kde se stal tajemníkem biskupa Gojdiče a byl redaktorem časopisů Blahovísteník a Zorja. Působil také jako profesor ruského gymnázia v Prešově. V září 1949 byl jmenován spirituálem tamního kněžského semináře. Když byla v r. 1950 (nejen) v Československu zlikvidována řeckokatolická církev a biskup Gojdič poté zatčen, jmenoval internovaný světitel biskup prešovský Vasil Hopko generálním vikářem s mimořádnými pravomocemi právě otce Ivana Ljavince, který v této funkci působil tajně. Vězení však čekalo i na něj. V roce 1955 byl zatčen a o rok později ve vykonstruovaném procesu spolu s dalšími šestnácti obžalovanými odsouzen na čtyři roky do vězení. Po propuštění, kvůli zákazu pobytu v košickém a prešovském kraji, začal pracovat v Praze v dělnických profesích, mj. i jako popelář, topič, průvodčí. Ale pokračoval dále ve svém pověření od biskupa Gojdiče k oživení řeckokatolické církve. Výraznou měrou se o ni osobně zasloužil. Ve spolupráci s arcibiskupem Tomáškem organizoval celostátní petiční akci na obnovu činnosti církve, na jejímž základě byla obnovena její činnost. V dubnu 1969 pak byl jmenován farářem řeckokatolické farnosti u sv. Klimenta v Praze. V lednu 1993 se stal biskupským vikářem řeckokatolické církve

v České republice. Papež Jan Pavel II. ustanovil bulou ze dne 15.3.1996 v České republice Apoštolský exarchát pro katolíky byzantsko-

-slovanského obřadu a Mons. Ivana Ljavince jmenoval prvním apoštolským exarchou a titulárním biskupem akalissenským. Biskupské svěcení přijal 30. března 1996 v Římě

Věcné údaje nemohou vyjádřit, co vědí snad všichni, kdo otce Ivana osobně poznali: Moudrost získanou výtečným vzděláním a prověřenou životní zkušeností. Lidskou odvahou a pevným charakterem. Neskonanou laskavostí a stálou připraveností pomáhat druhým, vytříbený jazyk a vypravěčský talent - osvědčil ho nedávno např. i v rozhlasovém vyprávění o svém životě – a skutečnost, že je básníkem, autorem četných veršů hluboké víry a bohaté obraznosti. Láskyplný vztah k Podkarpatské Rusi a Rusínům, z nichž sám pochází. Pro toto vše a mnohé další vlastnosti si otce Ivana hluboce vážíme, víc – máme ho rádi. Blízký vztah k jeho vzácné osobnosti jsem získala jako dědictví po svých rodičích a nesu si ho dál jako důležitý poselství. Otče Ivane, díky za všechny dobré skutky, jež na cestě životem rozdáváte!

AGÁTA PILÁTOVÁ

Biskupský palác v Užhorodě

Proč nás mají pořád rádi?

Dokončené ze strany 1

Přes slabou dětskou vnímavost jsem tenkrát pocítoval jistou hrdost, že navštěvuji českou školu. Přes prvorepublikové hospodářské těžkosti nebyla vláda hluchá k sociálním potřebám lidí a byla v tom spravedlivá v Chebu stejně jako v Jasině. Když se k tomu přidružil lidský přístup v komunikaci, zasela vláda v této zemi sémě, z něhož patrně vyklíčil i velmi pozitivní vztah k Čechům.

A byly tu i činy, které příznivě hodnotili i zdejší zaujatí nacionalisté. Mám na mysli výstavbu měst a jejich infrastrukturu. Ještě v současnosti dominují - např. v Užhorodě - stavby vytvořené v době ČSR. Při své návštěvě v Chustu (ještě za vlády SSSR) jsem si filmoval pompézní památníky a sochy zasvěcené vítězství Rudé armády. Pojednou jsem si všiml muže, jenž mě zpovzdálí pozoroval a po chvíli si to namířil ke mně. Sledoval jsem ho v obavách, protože jsem absolvoval v této zemi zážitky hodné pera Jaroslava Haška. „Proč to filmuje?“ zajímal se asi čtyřicetiletý Rusín. Když se dověděl, že jsem z ČSR, spustil na mě rozhorleně: „Proč se zajímáte právě o tyto hlouposti? Zaměřte kameru na tu školu, nebo

na skvělou budovu místního sovětu a další budovy - to všechno bylo postaveno za Čechů, to filmuje, tím se chlubíme!“ Nejinak tomu bylo v Iršavě, kam jsem zajížděl k vzdáleným příbuzným na tzv. „priglašenje“ čili pozvání. Bez něj se nedalo na „Zakarpandu“ jezdit. Pamětník první republiky mi s hrdostí ukazoval, co vše postavili Češi. Jeho vzrušení dojímal - bylo důkazem uznání prostých Rusínů, že Češi se zasloužili o jejich rozvoj. Bylo by možno pokračovat ve výčtu materiálních i kulturních hodnot vytvořených za vlády ČSR. Objektivní historici budou popisovat dvacetiletou dobu soužití s ČSR jako světlou stránku truchlivých podkarpatoruských dějin.

JAN ROMAN

Nově zvolené orgány SPPR

Výkonný výbor:

Volodymyr Pohoyda, Mariya Kchromjak, Agáta Pilátová, Vlastimil Svoboda, Dagmar Březinová, Libor Chytilík, František Jaroš, Ivana Kladenská, František Vejr, Petr Skala

Revizní komise:

Václav Houška, Marie Kaštanová, Helena Trnková, J. Novák, Vladimír Fišer

Jak si koupíte Bokšaye?

V Edici statí, reportáží, vzpomínek a dokumentů vydala SPPR jako 25. svazek knihu GENTLEMAN TRÁVNÍKŮ A ŠKOLNÍCH TRÍD o legendárním fotbalovém brankáři, dejvickém učiteli A. Bokšayovi od Tomáše Piláta

Knihu o 146 stranách textu s více než třemi desítkami fotografií prodávají některá knihkupectví v centru Prahy za 150 Kč. Nejlepší zkušenost máme s prodejnou Academia v ulici Na Florenci 3, blízko Masarykova nádraží. Je to jediné knihkupectví v ČR, které prodává všechny publikace, která SPPR doposud vydala. Knihu o A. Bokšayovi též nabízí internetové knihkupectví KOSMAS.

Další možnost je zaslání poštou. Knihu lze objednat na adrese Jiří Havel, Rostislavova 11, 140 00 Praha 4, j.v.havel@seznam.cz. Jelikož poštovné vyjde na 87 Kč, dáváme našim členům slevu a knihu účtujeme 100 Kč, celkem tedy 187 Kč. Pro zaslání poštou nabízíme ještě jeden způsob, sice složitější, ale lze na něm ušetřit 24 Kč: Knihu objednejte v doporučeném dopise (poštovné 26 Kč), do kterého vložíte 100 Kč za knihu a přidáte platné známky v ceně 37 Kč. Kniha vám přijde doporučenou zásilkou ofrankovanou těmito známkami, bez dalších poplatků. (jh)

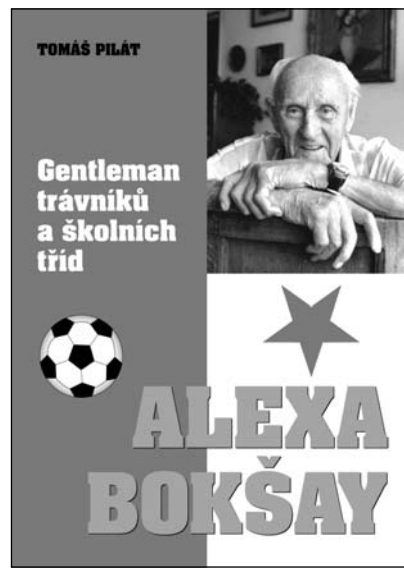

Foto Agáta Pilátová

Členky souboru Skejušan (zleva): Kateřina Martínková, Emilie Psárová a umělecká vedoucí Kateřina Romaňáková

Na cestách a na pódiu

Na letošní valné hromadě SPPR 24. 5. 2008 vyprávěla vedoucí rusínského folklorního souboru Skejušan **Kateřina Romaňáková** o cestách a vystoupeních, které soubor v uplynulém období uskutečnil. Z jejího příspěvku vyjímáme:

My, další pokolení Rusínů, kteří přišli z Rumunska do Čech, chceme všem lidem dobré vůle darovat radost a přispět k tomu, aby naši krajané nezapomněli na svůj rodný jazyk, zvyky a písničky. O to nám všem v našem občanském sdružení především jde. Od jara loňského roku máme za sebou řadu vystoupení i cest. Například loni v květnu jsme v Chomutově svými písničkami zahájili výstavu ke stému výročí Slováků v Čechách, kterou jsme také doplnili svými kroji, v červnu jsme vystoupili v Červeném Hrádku u Jirkova a koncem června jsme se zúčastnili 62. mezinárodního folklorního festivalu ve Strážnici. Už po šesté jsme tu vystoupili v pořadí „Domovina“, kde se představují národnostní menšiny z celé republiky. V červenci nás

pozval soubor Kyczera do polského města Legnica, kde jsme také účinkovali. Diváci byli z našeho vystoupení příjemně překvapeni a museli jsme svůj program dvakrát opakovat. Druhý den jsme navštívili rusínskou vesnici Zemianovce, kde probíhal další program. Tam také byli překvapeni, kde se v Čechách bere a jak to, že si své zvyky dokážeme udržet.

V září jsem jeli do Březové u Karlových Varů, a ve Varech samotných se účastnili mezinárodního folklorního festivalu. V listopadu nás znovu čekalo Polsko, město Gorzkow Welkopolski – jeden nejkrásnějších festivalů, který jsme vůbec zažili. Vánoce jsme slavili na statku v chomutovském Zooparku, kde jsme na předvánočním programu národnostních menšin předvedli náš rusínský Štědrý večer. Stalo se už samozřejmostí, že po celý rok doprovázíme liturgie v kostele sv. Barbory. A co nás čeká letos? Mimo jiné vystoupíme na Viktoriánských slavnostech v Chomutově, v srpnu pojedeme do Rožnova pod Radhoštěm na Janoškův dukát, v září opět na Karlovarsko. (ap)

Mladí Rusíni v Praze

V jedné z kaviarniček v historické části Prahy sa v piatok 6.06.2008 uskutočnilo stretnutie mladých Rusínov pôsobiacich v hlavnom meste Českej republiky. Študenti i pacujúci, pôvodom zo Slovenska, sa v menšom, no o to rodinnejšom počte zišli aby okrem príjemného posedenia v neformálnej atmosfére nadviazali kontakt a zistili záujem o prípadné budúce aktivity mladých Rusínov. Na stretnutí pricestovali i zástupcovia sekcie molodi Rusiny (molodi-rusiny.yweb.sk) z Bratislavy. Priebeh stretnutia potvrdil nutnosť užšej spolupráce medzi Rusínmi, potrebu vzájomnej informovanosti o aktivitách a vytváranie priestoru pre zapájanie sa ďalších Rusínov žijú-

cich v Českej republike, na Slovensku i v Podkarpatsku. Potešujúcim sa ukázal fakt existencie povedomia rusínskej príslušnosti a záujem o rusínstvo, predovšetkým zo strany mladých ľudí. Túto skutočnosť je v konečnom dôsledku možné badať aj v rôznych novozaložených organizáciách. Jednou z nich je aj *Spoľnosť Rusínů a přátel Podkarpatské Rusi*, ktorá by v blízkej budúcnosti mala získať oficiálny štatút. Za jednu zo svojich priorit si stanovila podporu mladých Rusínov a predovšetkým im je adresovaná výzva na užšiu spoluprácu v snahe posilňovať a šíriť ďalej povedomie rusínstva. (zp)

Rád bych vám pomáhal

Jmenuji se Daniel Tůma a jsem student děčínského gymnázia. Odkázal mě na vás pan Malec, člen SPPR. Píší vám, protože bych se chtěl spolu se svým strýcem stát členem Společnosti přátel Podkarpatské Rusi a odebírat i časopis, pokud nějaký vychází. Naše babička, respektive maminka, totiž pochází z tohoto území, které bylo kdysi součástí Československé republiky. Zajímáme se tedy o Rusíny již po celá léta, oblast jsme také samozřejmě mnohokrát navštívili. Jsme také členy SPL, a tak si myslíme, že bychom měli vstoupit a svou činností pomáhat i vaší společnosti.

Daniel Tůma, Děčín

Hledá se horská chata!

Od jisté doby se snažím najít několik míst, která kdysi navštívil můj otec. Pomáhá mi v tom jeho fotoalbum. Celkem mi po něm z Podkarpatské Rusi zůstalo asi 100 snímků. Po stopách otce budu v září 2008 cestovat po ukrajinských horách. Našel jsem si webovou stránku www.podkarpatskarus.cz a myslím, že bych se měl se svou otázkou obrátit právě na vás. A tak vám píšu. Můj otec navštívil o Velikonocích r. 1937 horskou chatu „Podkarpatská Rus“, byl také na hoře Pop Ivan a ve městě Jasina. Jedna jeho fotografie má titul „Zerban“ a já nevím, pro co to znamená. Nevím toho víc. Prosím, můžete mi pomoci zjistit, kde se nalézá horská chata, kde tehdy otec bydlel, případně zda vůbec ještě existuje? Třeba ji někdo z vašich čtenářů pozná. Proto jich několik posílám. Budu vděčný, pokud mi pomůžete vypátrat místa pobytu mého otce.

Volkmar Scheffel, Německo

(Pozn. redakce: Snímky, které vidíte vpravo na této stránce, v roce 1937 pořídil otec pana Scheffela Ervín, vznikly během jeho jarního turistického, resp. lyžařského pobytu v Karpatech a okolních obcích. Jsou pěkné, a proto jsme se rozhodli otisknout jich víc – i když jsou „neaktuální“, protože tou dobou ležel na horách ještě sníh, zatímco teď právě začíná horké léto. Třeba někdo z vás pozná chatu či její okolí, a pomůže panu Scheffelovi v orientaci. Bude to potřeba, jak píše, chystá se totiž začátkem podzimu na Podkarpatskou Rus. Poznáte-li, napište nám a my mu vaši informaci předáme. A když chatu nepoznáte, nevádí – prostě se jen tak radujte z pěkných záběrů.)

Foto Ervín Scheffel

Verše a písně

Velmi rád vzpomínám na naše setkání se členy Společnosti přátel P. R. Stále pracuji, pokud mi síly dovolují. Posílám vám několik protestních písní k otištění v našem časopise. A mám ještě jednu prosbu: Pokud máte kontakty na aktivního hudebního skladatele, možná by se mu některý z mých textů zalíbil pro zhudebnění. Ať znějí – lidsky i národně, a pomáhají našemu národu dál a výš - na cestě k pokroku a právu, která mu náleží.

Prof. Michal Pavúk, Bratislava

(Pozn. red.: Velice si vážíme odborných i literárních aktivit pana profesora Pavúka, našeho člena, jehož významné životní jubileum jsme nedávno připomněli i v našem časopise. Své texty píše rusínsky, a my zatím bohužel nedispонуeme klávesnicí v azbuce. Pokusíme se však tento problém řešit a také časem získat zájem některého komponisty. Mimočodem – nevíte o hudebním skladateli, jehož srdce bije pro rusínský národ?)

CO SE PÍŠE A VYSÍLÁ O PODKARPATSKÉ RUSI A RUSÍNECH

* **Domov Nikoly Šuhaje** popisuje reportáž v týdeníku **Naše rodina** č. 10/2008. Autorka **Marie Šolleová** hned v úvodu přiznává: „K cestě na někdejší Podkarpatskou Rus mě přivedl nostalgický vztah k první republice. A taky Ivan Olbracht, Vladislav Vančura, Karel Čapek, Vladimír Komárek, jejich okouzlení tamní nespoutanou přírodou, horami a pastvinami nad oblaky, divokými pralesy, tajemnými roklinami, dravými potoky, malebnými údolíčky. Dojímal je osud po staletí zneuznávaného rusínského národa, zdejší bída a zaostalost jítily cit pro sociální spravedlnost...“ Dále autorka po stručném historickém exkurzu barvitě popisuje své zážitky, setkání s lidmi (z nichž mnozí stále vzpomínají na Československo) a sociální, politickou i náboženskou situaci. Článek je vůbec pozoruhodný tím, že vcelku zaslíbeně líčí historii i současnost náboženských poměrů. Věnuje zvýšenou pozornost i sakrálním stavbám. Na stati je sympatické i encyklopedické heslo „Rusíni“, jež tuto národnost stručně charakterizuje.

* **„Dědicové Čechoslováků z Podkarpatské Rusi bojují z posledních sil,“** konstatuje titlek článku **Viléma Faltýnka** na serveru www.radio.cz/cz. Je věnován úsilí o nápravu majetkových křivd na čs. občanech a zejména aktivitám občanského sdružení Podkarpatská Rus – náprava majetkové újmy. Autor hovoří s několika žadateli o odškodnění (např. s Rudolfem Štursou) i s představiteli sdružení, zjišťuje dosavadní výsledky jednání a shodně se zainteresovanými konstatuje, že zbytečné spory ve vedení této organizaci působí destruktivně a ohrožují dosažení pozitivních výsledků.

* V týdeníku **Reflex** č. 14/2008 v rubrice **Causa – Vztýčování vlajky na Iwodžimě** – sděluje Jan Fingerland nepřilíh známou skutečnost: na

slavné fotografii Joe Rosenthala, která vztýčování vlajky zachycuje, je jedním z bojovníků Michael (Mychal) Strank, Američan rusínského původu. Spolu se svou rusínskou rodinou se vystěhoval v šesti letech do USA v roce 1919 z východoslovenské vsi Jarabina, kde žili vesměs Rusíni. Na Stranka, který na konci druhé světové války padl, vzpomínali spolubojovníci jako na mimořádně odvážného a zodpovědného vojáka. Jeho smrt pravděpodobně způsobil šrapnel vystřelený z americké lodi.

* Slavná Nella Danko je rusínského původu, objevuje **Vladimír Vašut** v MF Dnes 21. 3. 2008 v portrétu přední primabaleríny Nelly Danko. Článek má název **Konec kariéry? Ne. Čas pro Thálii!** Sólistka pražského Národního divadla, který zářila na první scéně zejména v 70. a 80. letech, nositelka Ceny Thálie z r. 1999, pochází z Užhorodu. Prožila tam své dětství spolu s rodiči, kteří byli za 1. republiky československými občany. Paní Danko na své rodiště stále ráda vzpomíná.

* V týdeníku **Instinkt** č. 21/2008 líčí **Miloš Kozumplík** **Sousedy z jiné doby 750km od Prahy** (tak se článek jmenuje). Pro atmosféru oslav Velikonoc v církvích východního obřadu zavítal do slovensko-ukrajinského (ale spíš rusínského) pohraničí – zejména do obcí Inovců a Bardejovců. Fotografovala Petra Mášová.

* V pořadu **České televize** Babylon odvysílali dne 10. června tr. reportáž z **vernisaže výstavy SPPR** - Krajina v krásu oděná, rozhovory s jejími autory a organizátory.

(Pozn. red.: Prosíme čtenáře, aby naši redakci informovali o zajímavých článcích, rozhlasových i televizních relacích, které objeví na téma Rusíni a Podkarpatská Rus! Děkujeme za informace i zasláné výtřížky.) (ap)

* **Podkarpatský pěvecký a taneční soubor z Užhorodu** vystoupil 2. června v Praze v Národním domě na Smíchově. Profesionální umělecké těleso s dlouholetou tradicí, ověčené řadou cen a uznání, představilo především rusínské a ukrajinské lidové písně a tance. Soubor přijel do Prahy z Brna, kde se s úspěchem představil na tamním festivalu umění národů a národností. Také pražské publikum přijalo vystoupení užhorodských s nadšením. Podrobnější informace i fotografie z pražského koncertu přineseme v příštím čísle našeho časopisu.

* **Předseda Sněmu Podkarpatských Rusínů Dimitrij Sidor** se po zasedání Sněmu Podkarpatských Rusínů ve Svaljavě vyjádřil mimo jiné i k postojí ukrajinských úřadů k „rusínské otázce“. Jejich stanovisko charakterizoval jako diskriminační a destruktivní. Představitelé oficiálních úřadů Ukrajiny odmítají jakkoliv jednat s představiteli Rusínů, dokonce aktivizují ukrajinské nacionalistické „bojůvky“ proti mírumilovným Rusínům. To donutilo Asociaci – Sněm Podkarpatských Rusínů upozornit na situaci neřešené rusínské otázky a z toho vyplývající skutečnosti instituce Evropské unie a Ruské federace. Podle rozhodnutí Sněmu byly poslány výzvy s balíkem dokumentů vládám států EU a Ruska.

* **Představení muzikálu Koločava** Petra Ulrycha připravil režisér Petr Novotný pro Plzeňské divadlo; premiéra byla 19. května letošního roku. V Brně, kde hra na motivy Olbrachtova Nikoly Šuhaje původně vznikla, dosáhla od r. 2001 už 150 repríz.

* **Výstava Krajina v krásku oděná** – Podkarpatská Rus očima fotografů v Domě národnostních menšin v Praze v květnu tr. měla velmi příznivý ohlas. Podle předem připraveného programu vernisáže (natáčela ji Česká televize) na ní vystoupil studentský soubor Šarvanci z Prahy, který zazpíval rusínské a východoslovenské lidové písně a byla

Foto Jiří Havel

Záběr z výstavy *Krajina v krásku oděná*

představena také knížka o Alexu Bokšajovi. Vernisáže se mj. účastnil vedoucí pracovník Úřadu vlády ČR dr. Andrej Sulitka a ředitel DNM Marcel Stanovský.

* **Zájemcům o vstup do Společnosti Rusínů a přátel Podkarpatské Rusi:** prosíme, posílejte své přihlášky na e-mailovou adresu agata.pilatova@tiscali.cz nebo na adr. Společnost přátel Podkarpatské Rusi, Dům národnostních menšin, Vocolova 3, 120 00 Praha 2. Další kontakty oznámíme průběžně. Přihlášení členové nebudou letos platit členské příspěvky.

* **Podkarpatská Rus – pralesy, poloniny, lidé;** tak se jmenovala pěkná výstava fotografií Pavla Klvače v Muzeu Vyškovska ve Vyškově, která se konala v březnu tr.

* **V Krynicí v Polsku** zasedala 24. května Světová rada Rusínů. Mimo jiné doporučila, aby se ve státech, kde žije rusínská menšina

a národnostní organizace jsou členy Světové rady Rusínů, konal Den Rusínů - obdobně, jako je tomu v Maďarsku a Srbsku. Rada jednala také o konání příštího, tj. 10. Světového kongresu Rusínů. Termín a místa konání kongresu: 4. – 7. června 2009 v Ruském Keresturu (Srbsko) a Petrovcích (Chorvatsko).

* **Členské příspěvky na letošní rok** (180 Kč pracující členové, 100 Kč důchodci a studenti) prosíme zaplatit nejpozději do 31. srpna 2008. V případě neobdržení platby budeme nuceni vás vyškrtnout z databáze členů. Prosím zároveň všechny členy, aby ohlásili na naší kontaktní adresu změny adres či jiné změny. Děkujeme za pochopení.

(ap, top)

Mladá generace Skejušanů

Foto Agáta Pilátová

V Chomutově se sešli Skejušané

Na svém tradičním jarním setkání v Chomutově se opět sešli Skejušané. V sobotu 10. května tr. přijeli z Čech i Moravy rusínští potomci někdejších přistěhovalců z rumunské Skejuše (kam kdysi ještě jejich dědové odjeli Kamiienky na východním Slovensku) i jejich rodinní příslušníci, aby v chomutovském kulturním domě KASS společně sledovali program souboru Skejušan (na pódiu půvabně předvedl „velké prádlo“) a jeho hostů, besedovali a bavili se až do pozdního večera. Byl to velice pěkný, srdečný a příjemný půlden, který svým krásným, procítěným vystoupením ozdobila rusínská zpěvačka z Prešova Anna Servická a ukrajinský pěvecký sbor z Chomutova. K pěknému kulturnímu a společenskému odpoledni se vracíme několika snímky.

(ap)

Vznik moderního Užhorodu (2)

(Dokončení z minulého čísla)

Užhorod žil intenzivním společenským, kulturním a sportovním životem. V r. 1919 zahajuje činnost Sokol, později kulturně vzdělávací spolky Prosvita a Duchnovič. Ve městě působí také Anglický klub a pobočka Alliance Francaise, Rotary klub, své zastoupení má zde také lóže svobodných zednářů. Agilní český astronom F. Pešta za účasti několika místních nadšenců zakládá v r. 1928 Podkarpatskou astronomickou společnost. Výčet kulturních aktivit by nebyl úplný bez Spolku výtvarných umělců na Podkarpatské Rusi v čele s akademickým malířem V. Erdélyim, který působil v Užhorodě od poloviny 20. let a vedl také známou užhorodskou veřejnou kreslířskou školu. Členy spolku byli vynikající podkarpatsští výtvarníci a malíři - J. Bokšay, A. Kocka, Z. Šoltés, V. Borecký a také čeští umělci - akademický sochař J. Cupal, malíř B. Oždian a další. Na společenském životě města se v nemalé míře podílely také 36. pěší a 12. dělostřelecký pluk, zejména organizací vojenských přehlídek při různých příležitostech a také pravidelnou účastí vojenské hudby na promenádních koncertech v užhorodském městském parku. Nezapomeňme, že Užhorod byl na dlouhá léta i domovem gen. L. Svobody, pozdějšího čs. prezidenta a gen. K. Klapálka, kteří si zde, obrazně řečeno, brousili vojenské ostruhy. U šestatřicátníků působil také agilní osvětový důstojník škpt. Brumla, neúnavný organizátor hospodářských kurzů a vzdělávacích programů pro vojiny užhorodské posádky.

A kam se Užhorodané chodili bavit? Jistě, bylo tu městské divadlo, dvě moderní kina, ale také četné vinárny a hospody. Z neznámějších připomeňme Komárkův hostinec, restauraci U Sodomků, Zahálkovo pivní sanatorium u železniční zastávky, na litovelskou dvanáctku chodili fajňsmekři k Dostálkům. Ministři, poslanci nebo významnější představitelé navštěvovali restauraci v hotelu Koruna, kde hrála cikánská kapela a později jazzový orchestr „Happy Boys“. Populární byla Bercsenyiho kavárna s pestrým programem (namátkou - v r. 1928 zde hrálo černošské jazz trio, v r. 1932 Hoffmanův jazz kvintet). Mezi známé podniky patřil i hotel Karpatia. V dobovém reklamním letáku z r. 1929 čteme, že „v restauraci hotelu Karpatia účinkuje prvotřídní salonní dámská kapela, která se těší přízni obecenstva“. Vysoké návštěvnosti Užhorodanů se ovšem těšily i koncerty českého houslového virtuóza J. Kubelíka, který město navštívil dvakrát v rámci turné po Podkarpatské Rusi - v r. 1928 a 1932.

V průběhu 20. a 30. let město hostilo celou řadu dalších významných návštěvníků (1921 prezident T.G. Masaryk, 1927 a 1936 ministři obrany F. Udržal a F. Machník, 1934 předseda Poslanecké sněmovny F. Staněk, 1934 ministr zahraničních věcí E. Beneš, 1934 a 1936 ministr vnitra J. Černý, 1935 guvernér Národní

Foto archiv

Skupinová fotografie z užhorodského plesu 13. 2. 1937

banky K. Engliš, 1935 ministr obchodu J. Najman; ze zahraničí 1928 známý publicista Seton Watson, 1935 britský historik MacCartney, 1937 první lord britské admirality S. Hoare, 1935 francouzský historik A. Mousset i četní představitelé z Rumunska a Jugoslavie).

***

Zrod moderního Užhorodu, jak napovídá i obsah článku, nebyl do období 20. a 30. let minulého století situován náhodně. Především - město se i po změně státotvorných poměrů rozvíjelo evolučním způsobem, bez násilných zvratů. Nově vzniklý stát citlivě zachovával užhorodské místní tradice a pečoval o vzdělání a kulturní rozvoj obyvatel. Např. úředními jazyky na magistrátě byly rusínština, čeština a do r. 1934 i maďarština. Názvy ulic respektovaly historické tradice města, mezi obyvateli Užhorodu vládla duch tolerance. Demokratický systém správy země, kombinovaný s širokou mírou samosprávy, založený na svobodných volbách, uplatňovaný v Užhorodě i v celé zemi od počátku 20. let, nevykloučoval ze svého středu občany na základě národnosti, náboženství nebo sociálního původu, jak se to dělo později, po ukončení čs. éry. Jistě se vyskytl nedostatky i chyby (např. odkládání autonomie), ale v konkrétních místních podmínkách asi nebylo jednoduché řešit všechny otázky v krátké době. Nešlo pominout ani jistou zaostalost země a potřebu naléhavého řešení otázek zásobování, zdravotní služby, vzdělávání, budování infrastruktury, které byly životně důležité pro její přežití.

Předválečné dvacetiletí bylo v historii Užhorodu přelomové. Řečeno obrazně, nevzhledná Popelka se proměňuje v krásnou princeznu. Architekt Liebscher stojí u zrodu Malého

Galaga. Bylo koncipováno jako středisko administrativních úřadů země, zahrnující budovy ministerstva veřejných prací, Dům lidového zdraví, Masarykovu jubilejní obecnou školu, soud, pobočku Národní banky, finanční a policejní ředitelství a v neposlední řadě více než padesát domů se 400 byty. Na výstavbě Galaga se významně podíleli architekti F. Krupka (autor projektu budovy Zemského úřadu ve stylu moderního klasicismu s nádhernými mramorovými sály) a J. Gočár (autor projektu funkcionalistické budovy hlavní pošty). Velkorýsá regulace řeky Uh spojená s úpravou břehu a výstavbou pěší promenády dotvořila moderní ráz města.

V historické části Užhorodu, mezi hradem a bývalým župním domem, dodnes překvapují svou účelností a jednoduchou krásou budovy městského kina, Živnostenského domu, sídla znamenité Purmovy cukrárny kousek od náměstí Korjatoviče, Baťova paláce s pasáží, a také bývalá budova Prosvity s kinem Urania. Snad někdy najde do Užhorodu cestu fundovaný architekt David Vávra se svými Šumnými městy a řekne nám o tom víc... Musím dodat, že čs. stát věnoval nemalé prostředky na modernizaci dopravního spojení (výstavba letiště, druhého mostu přes řeku Uh, úprava cest) a infrastruktury (moderní tepelné elektrárny, vodárny). Stručně řečeno, díky demokratickému systému a velkorýse koncipované a na vysoké úrovni uskutečněné předválečné výstavbě Užhorod přesvědčivě potvrdil své zařazení do středoevropského prostoru. Rád bych popřál užhorodským přátelům, aby si uchovávali a rozvíjeli duchovní, kulturní a architektonické dědictví svého města z časů minulých.

* Místopředseda slovenské vlády Dušan Čaplovič odpovídal poslancovi parlamentu J. Ivanovi na interpelaci týkající se **vysílání Slovenského rozhlasu pro národnostní menšiny, především Rusíny**. „Byl jsem seznámen s katastrofální situací po vypnutí středovlnných vysílačů Slovenského rozhlasu pro národnostní menšiny, především pro rusínskou národnostní menšinu na východním Slovensku. Uvědomuji si, co pro tento mnohonárodnostní a polokulturní region znamená nepokrytý signálem národnostního Radia Patria. Na Radě vlády pro národnostní menšiny a etnické skupiny nám vedení Slovenského rozhlasu slíbilo nápravu,“ píše se mimo jiné v odpovědi místopředsedy vlády.

* Petici vládě předali v této otázce i samotní Rusíni. Požadují **lepší pokrytí rusínského vysílání Slovenského rozhlasu** pro celý

Slovensku Vincent Obsitnik. „Dřevěné kostely jsou velice pěkné, a důležité a já je mám opravdu rád. Představují unikátní architekturu známou i ve světě. Všichni musíme přiložit ruku k dílu, aby tyto skvosty vydržely i pro příští generace,“ řekl velvyslanec, mimochodem – řecký katolík – s tím, že do kraje pod Duklou se jistě brzy vrátí.

* Internetový server rusin.sk přinesl bleskový rozhovor s Agátou Pilátovou o chystané **nové organizaci Rusínů a přátel Podkarpatské Rusi v Česku**. Podle Agáty Pilátové bude toto občanské sdružení založeno a registrováno v nejbližší době. Důvody k tomu jsou především programové. Rusíni, ale i Češi, zejména ti mladší, kteří do organizace vstoupili v uplynulých letech, chtějí realizovat modernější, současný program, zatímco část - zejména starších členů - chce zůstat především, ne-

ním prostředí – v garážích. Podle autorů inscenace je hra zasazena do současnosti a všechny role jsou hlavní.

* **Dívaldo Alexandra Duchnoviče** hostovalo 10. června na scéně **Slovenského národního divadla** v Bratislavě, konkrétně ve Studiu nové budovy. Přijelo se hrou bulharského autora Christa Bojčeva Orchester Titanic. Režisérem inscenace je Jozef Miller.

* Neustávají přítom **protesty z ukrajinské strany**, že divadlo (DAD) nehraje i v ukrajinštině, ač v zakládací listině scény údajně stojí, že se bude věnovat i ukrajinské národnostní menšině.

* **Fotograf Ivan Marko** představil v Bratislavě fotosérii věnovanou sakrální dřevěné architektuře v Karpatech. Sám autor používá rád slovo „cerkev“ s tím, že nedělí v řeckokatolické či pravoslavné. „Slovo cerkev bylo prvotním slovanským termínem k označení kultovních staveb byzantských Slovanů a je rovnocenné označení sakrálních staveb v jiných kulturách – synagoga, kostel, mešita. Je na nás, abychom ty termíny používali správně. Co se týká dělení církví, v době Evropské unie jsou už Rusíni (kromě Ukrajiny) zase spolu a to je velká výzva k tomu, abychom se poučili z minulosti a netrhali to, co máme tak rádi. Nemám proto důvod rozdělovat to, co nás spojuje,“ říká Ivan Marko.

* Občanské sdružení **FILOKALIA** působí při Pravoslavné bohoslovecké fakultě Univerzity v Prešově. Jejímí členy jsou i mladí lidé z „Poddukli“. Prostřednictvím projektu **„Zachraňte historii digitalizací“** se rozhodli formou digitalizace zachránit historii obce Ladomírová. Ta je zajímavá tím, že tam kdysi stál pravoslavný klášter, který byl sídlem významné misie. Sídli tu tiskárna církevní literatury, celkově se jednalo o významné centrum duchovního života kraje.

* Společnost Antonína Hodynky a budapeštská rusínská městská samospráva uspořádaly v Budapešti **vědeckou konferenci u příležitosti 205. výročí narození rusínského národního buditele Alexandra Duchnoviče**. V kulturní části konference vystoupil dětský folklórní soubor z okolí Mukačeva.

* V Medzilaborcích by měla vzniknout **ulice věnovaná památce obětí holocaustu** – myslí si to Dr. Michal Bycko, odborný pracovník MMUAW. Obrátil se proto v této věci prostřednictvím dopisu na poslance Městského zastupitelstva.

* Mladí Rusíni v Bratislavě o sobě dali vědět prostřednictvím **První rusínské zábavy**. Večer byl něčím víc, nežli „pouze“ běžným roztančovaným programem a plesem. Asi 350 účastníků akce vytvořilo spolu s vystupujícími – Lidovým souborem skvělou Barvinok z Kamienky a hudební skupinou Problém z Bardějova skvělou atmosféru plnou spolusouznění.

* **Secke mladých Rusínů** v Bratislavě je otevřená všem zájemcům o „rusínskou problematiku“. Napsat jí můžete na mailovou adresu molodi-rusiny@googlegroups.com, secke má i svoje webové stránky: <http://molodi-rusiny.yweb.sk>.

(top)

Anna Gajová: Ladomírová, 2003

region, ve kterém žijí Rusíni a také zřízení vysunutého vysílacího pracoviště Prešově a zlepšení časové struktury vysílání. Petici podepsalo 3.406 občanů nejen rusínské, ale potěšitelně i slovenské národnosti.

* Peter Krajňák upozorňuje na další nesrovnalost ve slovenské společnosti. „Přestože Slovenská republika uznává samostatnou rusínskou národnost, dodnes se stává, že tradiční obyvatelé východu naší vlasti jsou označováni společným názvem „menšina rusínsko-ukrajinská“. **Jde však jen o umělé a násilné spojování**, podobné myšlenkám, jaké byly prosazovány za 1. ČSR a hlásaly existenci jediného československého národa. Pro rozdílnost Rusínů a Ukrajinců přitom existuje mnoho historických a jazykových argumentů,“ píše se v článku.

* **Patronát nad nejstarším byzantským dřevěným chrámem na Slovensku** – chrámem sv. Nikolaje v Bodružale přijal během své návštěvy v této obci **velvyslanec USA** na

-li dokonce výhradně, u historizující činnosti SPPR; u zdůrazňování dějinné role Čechů (tj. předválečné Československé republiky) na území Podkarpatska, o poznávání její civilizační role a zásluh první republiky na P. R. Nová organizace by měla být především organizací Rusínů – ať přišli do České republiky odkudkoliv. Zároveň však bude nadále otevřená Čechům i příslušníkům jiných národností, kteří – jak to bylo v dobrých tradicích SPPR – budou chtít v nově vzniklé organizaci pracovat a ztotožní se s jejími cíli.

* 22. června proběhne na Radiu Patria další kolo **Hitparády rusínských národních písní**. Své hlasy můžete posílat prostřednictvím mailu kandra@rozhlas.sk.

* Po Čechovově Strýčku Váňovi a Gogolově Revizorovi přichází prešovské **Dívaldo Alexandra Duchnoviče** s třetí částí zamýšlené trilogie. Znovu v režii Svetozára Sprušanského uvedlo premiéru hry **Na dně** ruského klasika Maxima Gorkého. Hra je uváděna v netradič-

Záchrana a obnova karpatských drevených chrámov pod Duklou

10 rokov činnosti neziskovej organizácie

Karpatské drevené cerkvy (chrámy, kostolíky) sú unikátnym fenoménom kultúrneho dedičstva planéty a obdivované skvosty byzantskej tradície. Ako horské perly sú rozmiestnené po obidvoch stranách geostrategického masívu karpatského oblúku od rieky Poprad až do Rumunska. Prezentujú kompromisy i strety dvoch vyše 1000 rokov súperiacich európskych kultúr - západnej (latinskej) a východnej (byzantskej).

Kraj pod Duklou je tým pre návštevníkov atraktívny okrem vysokej umeleckej a architektonickej hodnoty aj živou tradičnou spiritualitou. V okrese Svidník na relatívne malom území je skoncentrovaných 17 drevených cerkví, z ktorých 10 patrí do súboru 27 drevených kostolíkov severovýchodného Slovenska, národná kultúrna pamiatka (NKP) a vo všetkých (okrem Hunkoviec a skanzenu) sa konajú viac-menej tradičné bohoslužby v cirkevno-slovanskom jazyku našich vierozvestov.

Dôvodom založenia neziskovej organizácie **Drevené chrámy pod Duklou** bol vážny havarijný stav drevených cerkví v Krajnóm Čiernom, Príkrej, Šemetkovciach, Ladomírovej, Dobroslave, Hunkovciach. Opravu potrebovali aj chrámy v Korejovciach a Nižnom Komárniku. Stav bol takmer beznádejný. V marci 1998 zvolal Mgr. Ján Kaliňák, pracovník odboru školstva a kultúry Okresného úradu vo Svidníku, poradu vlastníkov (duchovných) a starostov 11 obcí v ktorých sa NKP nachádzali. Cieľom stretnutia bolo cez spoločné aktivity zintenzívniť úsilie a rozhodli sme sa založiť záujmové občianske združenie. Dňa 5. 08. 1998 bola na Krajskom úrade v Prešove táto organizácia zaregistrovaná a prvou riaditeľkou bola zvolená Mária Turišínová, vtedajšia starostka v Niž. Komárniku. Zakladatelia (o. Jaroslav Popovec, Helena Vasilenková, Marta Frančaková, Ing. Michal Košť a Mroslav Vavrek) si dali

Anna Gajová: Gribov, 2003

nasledovné ciele: 1. Záchranu NKP drevených cerkví v okolí Svidníka. 2. Dosiahnuť ich zapísanie do zoznamu svetového kultúrneho dedičstva UNESCO, 3. Propagačno-prezentačné aktivity a skvalitňovanie turistickej infraštruktúry.

V priebehu 10 rokov sa na obnovu NKP preinvestovalo už takmer 30 mil. Sk. Významnou mierou k tomu napomohol projekt ktitorstva, tzn. keď patrónstvo nad jednotlivými kostolíkmi prijali vplyvné a veľmi známe osobnosti ako napr. Magda Vášáryová, Michal Kováč, Jan Marinus Wiersma, Regina Ovesný –Straka,

Ján Figeľ a mnohí ďalší. Dôležitým momentom okrem masívnej podpory médií bola aj naše presadenie a organizácia vo Svidníku, celoslovenského otvorenia „Dní európskeho kultúrneho dedičstva (9.-12.09.1999), za účasti aj významných predstaviteľov ministerstva kultúry. Už v tomto roku možno budú drevené cerkvy z Ladomírovej (1742) a Bodružala (1658) v UNESCO.

V ostatných rokoch, cez projekt rozvoja cestovného ruchu – **Karpatská drevená cesta**, naše úsilie sústreďujeme do propagačno-prezentačných aktivít. V roku 2004 sme vydali publikáciu rovnakého názvu, predplácali sme reklamy v turistických sprievodcoch a propagovali KDC v médiách. V súčasnosti s podporou poslanca prešovského samosprávneho kraja (PSK) Ing. Milana Cocuľu a NEFO fondu PSK n.f. sme vytvorili internetovú stránku **www.kdc.sk** a pred letnou turistickou sezónou sa konečne nainštalujú aj. cestné smerové označenie. Z časti sa tým odstránia aj najviac zo strany návštevníkov kritizovaný problém nedostatku informácií, orientácie a možnosti vstupu do jednotlivých cerkví.

O všetkom rozhodujú schopní a nadšení ľudia v príslušnej cirkevnej obci i dobrá spolupráca vlastníka so starostom i ďalšími inštitúciami. Okrem už spomínaných treba vyzdvihnúť zásluhu exstarostu Michala Vaňka v Šemetkovciach a súčasných starostov v Niž. Komárniku a Miroli. Na čele organizácie úspešne nahradil o. Martin Kostilník, správca farnosti v Hunkovciach „za odmenu odídeneho“ o. Popovca, ktorý zostal čestným predsedom n. o. a jemu patrí absolutorium v úspešnosti tohto občianskom projektu, ktorého činnosť sa pravdepodobne v tomto roku aj skončí.

Ing. MICHAL KOŠŤ,
riaditeľ neziskovej organizácie

Z RUSÍNSKÉ KNIHOVNIČKY

* Naše knižnička o Podkarpatské Rusi a Rusínech - histórii i súčasnosti - se utěšeně rozrůstá. O nově vydané encyklopedii historika Ivana Popa **Podkarpatská Rus, osobnosti její historie, vědy a kultury**, kterou vydalo nakladatelství Libri, se zmiňujeme na první straně tohoto čísla. Za více než třisetstránkovou publikací, opatřenou pečlivě zpracovaným rejstříkem i seznamem literatury, je kvalitní a účtyhodný rozsah vědecké práce - důkladný sběr materiálu a výběr, spolehlivá orientace v tématu a hluboká znalost problematiky a zpracovatelská erudice; text je přitom psán přístupně, bez zbytečného „odborničení“. I když knížka neobsahuje - a ani nemůže - všechny významné osobnosti Podkarpatské Rusi, které by do ní patřily, poskytuje dostatečný přehled a nabízí pohled na dějiny regionu ze zorného úhlu osobností, které ovlivnily její vývoj. Poznamenejme také, že nakladatelství Libri vydává už několikátou publikaci věnovanou Podkarpatské Rusi, a pomáhá tak rozšiřovat obzor poznání české veřejnosti o této zemi. V náročném tržním prostředí knižní produkce to je jistě nesnadná a hlavně velmi chvályhodná aktivita. Díky za ni!

* Na Podkarpatské Rusi pokračuje vydávání podnětných reprintů odborných i populárních publikací z první republiky, které uskutečňuje

Užhorodský spolek české kultury J. A. Komenského a Klub T. G. Masaryka pod vedením šéfredaktora **Ivana Latka**. O těchto edičních počinech pravidelně informujeme; připomínáme nyní mj. reprint studie Ljubova Niderle **Život a kultura starých Slovanů**, která v rusínském jazyce vyšla v Praze r. 1924. Více než osm desetiletí od prvního vydání publikace jí pouze málo ubralo na vědecké hodnotě a podnětnosti. Každoročně vydávaný slovenský **Náš kulturno historický kalendář na rok 2008** (obdoba českého kalendáře) vydává Užhorodský spolek Slovákov. Přináší texty vesměs ve slovenštině. Tentokrát mj. poutavý a objevný rozhovor s J. Ducárem Tajemný hrad v Karpatech o historii i mýtech Nevického hradu, článek o staviteli pravoslavných chrámů otci Andreji Kolomackém, studii o činnosti dr. Alexandra Beskida na Podkarpatské Rusi i další materiály. Zájemcům o knižní produkci užhorodských vydavatelů rádi prostředkujeme kontakt s Ivanem Latkem. Napište nám!

* Životní příběh fotbalisty a učitele Alexy Bokšaye **Gentleman trávniků a školních tříd** zbudil velký zájem na valné hromadě a mnozí si ji na místě koupili. Knihu jsme představili už v minulých číslech, na jiném místě sdělujeme, jak ji mohou další zájemci získat.

(ap)

Lvovské minidrama

(Dokončení z č. 1/08)

Krize

Divadelní festival Drabyna, v překladu žebřík, pořádají studenti historie Lvovské univerzity už čtvrtý rok. Jde o svébytnou soutěžní přehlídku mladých divadelních amatérů z celé Ukrajiny i ze zahraničí, především z Polska. Motto čtvrtého ročníku znělo „Čas a prostor současné mladé generace a vlastní vize“. Na festival se soubory přihlašují osobně prostřednictvím DVD nahrávek. Z těch pak odborná rada vybere určitý počet a sestaví program. Odborná rada složená z odborníků i laiků vybrala šestnáct inscenací, povětšinou souborů z velkých ukrajinských měst jako Kyjev, Oděsa, Krivoj Rog, Charkov a Lvov i soubory z Polska a Rumunska. My jsme hosté mimo soutěž. Festival se odehrává ve dvou divadlech. Komorní inscenace v divadle Voskresinnya (Vzkříšení), ostatní program v Městském paláci kultury v sále pro asi šest stovek diváků.

Všechny inscenace sledovala porota složená z profesionálních divadelníků a umělců dalších profesí. Během festivalu probíhal i doprovodný program, např. dětský festival, pracovní dílny, prezentace amatérských filmů a semináře. V závěru přehlídky porota vyhlásila výsledky, udělovaly se ceny – Nejkrásnější divadelní kompozice, Skvělá režisérská práce, Výborná herecká práce, ale také pro nás na divadelních přehlídkách dosti neobvyklá ocenění jako například Aktuálnost kompozice, Miss a Mister přehlídky, či Šok festivalu. Nejvyšší ocenění získal polský soubor Teatr sztuki z Rybniku s inscenací Lidé a papír.

Peripetie

Je páteční ráno, zamračená obloha slibuje déšť. A tak než se zavřeme do divadla, chci aspoň něco uvidět z Lvova. Procházíme ulicemi centra, obdivujeme i podivujeme se. Na první povrchní pohled je jasné, že Ukrajina a s ní Lvov prožívá období velkých změn. Vedle zrekonstruovaných či nových budov bank a zahraničních firem, moderních restaurací a obchodů, tu uvidíte úžasně, ale oprýskané staré domy, tmavé a hrůzu nahánějící průjezdy. Na ulicích potkáváte supermoderně oblečené mladé lidi, tísnící se v rezavých tramvajích či skřípající maršrutce. Vedle nádherné zachovalé architektury objektů různých ministerstev a úřadů se leknete, jak málo jsou udržované veřejné budovy, některé památky a komunikace. Uvidíte dosti hlučnou demonstraci, kterou tiše sledují uniformovaní policisté, nebo jste svědky, jak klidně postávající hlouček vašich kamarádů bezohledně rozrazí pochodující družstvo jakýchsi milicionářů. V obchodech můžete nakoupit zboží z celé Evropy, Asie a Ameriky; v řadě krámů také najdete nápis oznamující přednostní prodej pro veterány velké vlastenecké války.

Okoukneme budovu opery - dominantu ústředního Náměstí svobody, objdeme obrovské divadlo M. Zankovetského, navštívíme místní trh i univerzitní park. Potom už čekáme před divadlem Voskresinnya, až dorazí autobus s výpravou. Není kde zaparkovat, Taras přesvěd-

Pomník A. Mickiewicze ve Lvově

čuje policistu hlídajícího bílý trojúhelník před budovou, aby dovolil našemu autobusu na něm zastavit a vyložit scénu. Dostáváme pět minut. Horečně vykládáme, pomáhá kdo může. Po pěti minutách nejsme ještě hotovi, ale policista je už nekompromisní a vyhání nás. Poslední části výpravy vynášíme z rozjíždějícího se autobusu. Máme všechno? Nikdo neví! To se ukáže až na place.

Dva neorenesanční komorní prostory tohoto divadla jsou pro moderní produkce jako dělané. Můžeme jen závidět. Ale jsou v tak zanedbaném stavu, že pláče a říkáte si, že aspoň koště a malířská štětka by dokázaly zázrak. Ani šatna pro herce není. Asi ji teprve chystají neboť ze sklepení této budovy se během naší produkce ozývá sbíječka. Ale je narváno, diváci sedí i postávají kolem celého hracího prostoru a výborně reagují. Kompletní překlad hry se totiž promítá na plátno nad hlavami herců. Při scéně ve stájích snad nikdo ani nedýchá, i sbíječka zmlkla, jen závěrky fotoaparátů cvakají. A je konec, chvilka ticha, a pak obrovský potlesk. Diváci povstali. Máme radost, jsme šťastní. Ovšem to už nám na záda dýchá další soubor a tak v tom zmatku odcházejících diváků a nových účinkujících rychle sklízíme.

Na druhý den je plánovaný přesun z hostelu rovnou do kulturního domu, kde bychom měli být ve dvanácti hodin puštěni na scénu. Od dvou se má hrát. Našemu autobusu se tentokrát podařilo zastavit téměř před ubytovnou, místa je tu kupodivu dost a provozu nepřekáží. Přesně podle harmonogramu jsme připraveni začít s přípravou Furiantů, na scéně však zkouší jiný soubor a nehodlá ji opustit. Čekáme. Naši furianti získali salónek jako šatnu. Nejde tam elektřina, ale to se časem vyřeší. Třpělivě čekáme. Jsem pozván na improvizovanou schůzku pořadatelů se zástupci jiných souborů, a z útržků ukrajinštiny a polštiny dedukuji, že harmonogram je narušen. Když si však kolem stojící začnou rozdělovat čas tak, že na nás by vyšel začátek představení až

kolem páté vzepřu se a nekompromisně stavím pořadatele před hotovou věc: „Na scénu nás pustíte v 15.30 a od 16 do 18.00 odehrajeme celé představení. Bez přestávky. Pak může přijít další soubor. Při nedodržení těchto podmínek odjíždíme!“ Dodrželi je. Příčinou zpoždění byl soubor, který v čase, kdy jsme měli hrát na scéně jen zkoušel. Zlobím se. Přesně v půl čtvrté jsme tedy vpuštěni na jeviště a v šestnáct hodin začínáme. Furianti běží jak na drátku, reakce opět naprosto plného hlediště báječná, přestávka se nekoná. Přesně za deset minut šest je konec. Velký potlesk. Hru se na scénu, abych pomohl s úklidem, ale hrme se tam i po nás vystupující soubor. To už nevydržím a česky na ně křičím a šermuji hodinkami, že máme ještě pět minut do stanovaného limitu. Nechci, aby se promíchaly jejich věci s našima. Zírají, ale nám to stačí. Scéna je vyklizena. Úf! Pak mě ale potěší řada mladých lidí, které ani neznám. Spontánně přišli poděkovat za představení. Líbilo se. A starší manželský pár říká: „...to furiantství je prý společné oběma národům.“ Porozuměli hře i v cizím jazyku. Tak to je výborné. Ostudu jsme rozhodně neudělali.

Katastrofa

Už zbývá jen loučení. Poděkujeme organizátorům i průvodcům, především Tarasovi, který nám byl stále k ruce, a vyrazíme kolem devatenácté hodiny ze Lvova směrem na polské hranice a dále domů. Snad cesta proběhne bez problémů. Netuším, jak jsem daleko od pravdy. Před hranicemi dojíždíme obrovskou kolonu osobních i nákladních aut. Předjíždíme ji, autobusy mají vlastní koridor. Na dohled je ukrajinská celnice a před ní pět autobusů. Tak snad to půjde rychle. Omyl. Hodina, dvě se nic neděje, pak vás odbaví, malý přískok, a zase stojíme. Díváme se na polskou celnici. Aha, tak tady to zdržují! Celá kolona se musí vmáčknot do jediného jízdního pruhu. Stále stojíme. Už by na nás měla přijít řada. Už jen jeden autobus před námi. Ale nic. Zase hodina, dvě. Jsme rukojmí údajně stávkujících polských celníků. Ani na toaletu není kam jít. Malý Štěpánek má horečku a zvrací. Stěžujeme si. Mohou nám prý zavolat ambulanci. Raději nás urychleně odbavte! Odeberou tedy pasy a zase další hodina stagnace. Pak nás konečně pouští. Úleva! Ale od poslední závory jsme vráceni! Nic nechápeme. Musíme nacouvat na původní místo a blokujeme ostatní. Podrobují nás formální prohlídce, evidentní zlomyslnost úředníků. Mám chuť se prát. Je něco po půl třetí v noci, když konečně opouštíme tyto hrůzostrašné hranice. Ti v osobních autech čekají dál. Jak se dozvídám dodatečně, až na základě úplatku sto euro byl jeden náš kolega v soukromém voze puštěn přednostně. Po deseti hodinách čekání v mrazu a bez jídla. V tuto chvíli si říkám: „Tak na východ už nikdy!“

A pak už je zážitků z naší ukrajinské mise konec. Blíží se šestnáctá hodina a s ní i Libochovice. Děkujeme si navzájem za trpělivost, výkony i odvahu. Loučíme se, všichni spěchají do teplých domovů, ale než se rozejdeme slyším: „Tak za rok pojedeme zas. Byl to báječný zájezd.“

JAROSLAV KODEŠ

Родный край

Додаток до новинки Podkarpacká Rus (Прага - Пряшів)

Не люб свій народ
зато, же є славный,
але зато, же є твій.

Александр Духнович

Марія МАЛЬЦОВСКА

Александр ДУХНОВИЧ — будитель карпатських Русинів (205 років од народження)

Александр Духнович — єден з найвызначніших писателів, педагогів, церковных діятелів, видавателів 19. сторіччя, будитель карпатських Русинів, 205. річницю од народження якого сьме собі припоминули в апрілю 2008 року. Є то така особность русинства, яку сі треба припоминати цілий рік.

Народив ся в селі Тополя, окрес Снина 24. 4. 1803 році в родині сільского священника. Дитство пережив у селі Стацін, тыж Сниньского окресу. Основну освіту здобув в родині і в селі Клокочов. Учів ся в Ужгороді, де скінчив і гімназію. В Ужгороді, в духовній семінарії здобув ай теологічну освіту. По высвячіню як слободный, в 1827 році їде робити до канцелярії першого єпископа Пряшівской єпархії Г. Тарковича. По незгоді з єпископом, одходить в кінці 1839 року до Ужгороду, де робить вихователем віце-жупана Ш. Петрова.

Окремов капітолов є служія А. Духновича на фарі в селі Комлоша (Хмелёва), і Біловежа Бардівьского окресу (1834 -- 1838), де ся зближує з народом, зберать співанкы, народны традиції Русинів того краю. В 1838 році їде до службы ку єпископови Мукачевской єпархії Василю Поповичови, де робить як нотаріус, а пізніше як каноник. У 1843 році переходить до службы Пряшівской єпархії, ку єпископови Йосифови Гаганціви як каноник. Як представитель Пряшівской єпархії був два роки у Братиславскім угорськім сеймі.

В 1847 році выдавать в Будні Книжиццо читальную для начинающих, яка ся стала першым букварём про русиньскы діти. Александр Духнович заложыв Литературное заведение Пряшевское, він зорганізовав і выдав Поздравление Русинов на новый год 1850 і Поздравление Русинов на 1851 год от Литературного заведения Пряшевского. В 1850 р. выдає Литургический катехизис і мольвенник Хліб души или набожные молитвы і пісні для восточных церкви православных христиан, в 1853 році -- Сокращенную грамматику письменного русского языка. На поміч учителям выдав Народную педагогию в пользу училищ и учителей сельских. Часть I. Педагогия общая. Ведно з Адолфом Добрянськым і Йосифом Гаганцем заложыв у 1862 р. в Пряшові культурне общество — Общество св. Иоанна Крестителя.

Свій жылот коротко охарактерізовав і в стишкы Епітафія Духновича:

Тополя колыбель,
А Стакчин кормитель,
Ужгород учитель
Пряшів мі погыбель.

Умер. А. Духнович 30. 3. 1865 року в Пряшові, а є похованый у крипті катедрального храму.

„Духнович собі vybrав путь священника, але память о нім ся звичила не як о священникови, але за єго народно-літературный труд. А. Духнович був будителем і просвітителем своего народа,

досправды апостолом руськости під Карпатами. Кідь Мадяре Духновича заперли лем зато, же він зіваст вірный своїй народности, vznikла єго знама пісня, в котрій він ясно повів:

Я Русин был, сьмь і буду,
Я родился Русином,
Честный мой род не забуду,
Останусь его сыном!..

Духнович не зіваст лем при словах. Што обіщав, то і сповнив. Жыв і трудив ся на хосен своїй народности. Кідь ся Духнович народив, руськость під Карпатами ледва дыхала. Была одсуджена на смерть. Мадярське ярмо, під котрым стукала, выпытко про то зробило, абы єй цалком знищити. Масу было треба оживотворити, заскїпити єй усвідомліня“, -- повів на святочній громадї Общества А. Духновича в Руськім домі в Пряшові у 1938 році цїнител єго творчости Др. Николай Бескид. Основов того было культурне двиганя путёв освіти. Він написав:

Подкарпатские Русины,
Оставьте глубокий сон,
Народный голос зовет вас
Не забудьте о своем!“

А. Духнович був своїм жылотом, роботом прикладом про свій народ. Главно як писатель овпливнив далшы генерації Русинів. Ним ся іншпировало много поетів (починаючи Александром Павловичом, через Ю. Ставровского-Попрадова і Євгенія Фенціка, а кінчаючи Штефаном Смолеєм, Николаєм Гвоздом ці Марієв Гіровов в сучасности).

А. Духнович зіваст нашов близков і сердцо милово минулостёв, з котрой мож черпаты дондєсь. Же ся народив тогды, а в тот час, а же дондєсь вливать до русиньских жылт жылотодайню силу жывота, то не є нагода. Він перекрочив сторіччя і с ту з нами. Маме ся на кого оперти, главно в зломовых ситуаціях, кідь ся вирішує о судьбі русинства. Так было, наприклад і в поновембровім, пореволучнім часі. І тогды сьме брали на поміч Александра Духновича, який написав пророчі слова „Я Русин был, сьмь і буду...“ Жыв в тяжкы часы, а предці, ся не зрік своего пересвідчїня, азбуку, материньского слова. Творы, які написаны на основі жывого русиньского языка, дондєсь чаруют своёв милозвучностёв, зрозумілостёв, конкретностёв. Єго дїтська поезія є прекрасна. Спомянеме сі на стишок з єго Букваря:

Мамко, мамко, куп мі книжку,
Титгу, папірь і табличку,
Бо я їду до школы,
Учіти ся по волі...

Він з болём пише о сиротах, не чужді суть му соціалны нещастя людей, двигать, пробуджує, боює за слободу. Єго стишкы были покладжены

під ноты. Славнов і неперевешенов ся став єго стишок-пісня Я Русин был... який ся ся став народнов гімнов про выштыкых Русинів світа. А дондєсь не сходить з сцены культурно-освітніх русиньских акцій, Світовых конгресів Русинів в розлічных шатах, там, де ся они кажды два роки одбывають. Дондєсь є актуальный єго стишок-пісня, в минулости гімна підкарпатських Русинів Подкарпатськіє Русины.

І не лем споминаны творы. Перлами в єго творчестві є, наприклад, любовна лірика (Незабудка, Девушка в саду, Тоска на гробе милой) і ін. Кілько ніжности і внуторного переживаня є в тых творах! Поет нашыроко отворив своє сердце перед чїтателем, шіро описав світ залобленого молодого хлопця.

Єго творчость ся вызначає шырков заберу. Быв не лем поетом, але і драматургом, писав афорізмы, гаданкы, творы педагогічного і філософічного характеру.. Написав пєсу про русиньскы Добродітель перевиснаєт богатство (1850), повесть Милен і Любича (1852), а тыж пєсу Головный тарабанщик (1853). Тьма творами здобыв А. Духнович міджкі народом велике узнаня. І хоць суть позначены дїдактізмом, моралізаторством, на свій час зогрالی велику просвітительську роль міджкі людми. Він як автор одсуджує соціалну нерівность, бід, недостаткы, якіма терпять такі Русины, што ся дали на дорогу неробства, алкогалізму і под. Выход із ситуації видить Духнович в освіті. В многім нам своїма мотивами Духнович припоминать Еміла Кубека, який творив на переломі 19. і 20. сторіччя. Пєсы Духновича ся трали як на сценах аматорьских, так і профєсїонального Театру А. Духновича в Пряшові.

Александр Духнович був особностёв высокого духа. Дондєсь зіваст істочником познаня добы минулой, але іншпиратором про сучасників. Мож з нєго выбєрати. Мож в єго філософскій і педагогічній дїдовині найти перли высокого духа, які не раз можуть помочі, як выїти з тяжкой жывотной ці національной ситуації. Зато єго творчость як літературна, так і педагогічно-філософічна і духовна, актуальность єй думок і надале зіваст про нас таков, яков мож збогачувати свій духовный і світський розмір.

З афорізмів А. Духновича:

* Люб свій народ не зато, же є славный, але зато, же твій. Хто ся ганьбить за свій народ, сам ся за себе ганьбить.

* Будь одданный своїй отчїзнї, бо то твоя кольєска. Хто не любить свою отчїзну, тот є сирота, не має нянька ани матери, не має ніч.

* Захрвань, Боже, од своїх неприятелів, од чуждїх я ся сам обраню!

* Порожній колос вгору голову тримать. Дозрїтый до землі ся хьлїть.

* Не хваль ся великостёв мєна. Памятай, же ай могутный дуб вырїє з маленького сїмячка.

* Глядати славу -- суєта. Дїстати славу -- щастя. Заслужыти славу -- добродітельство.

Rusínské národní obrození a fenomén podkarpatské malířské školy

II. Rozkvět výtvarného umění za první republiky

Po první světové válce Rusíni se ocitli v civilizačně evropsky vyvinuté československé společnosti, jež dosáhla svého vrcholu v národně emancipačním procesu, vytvořila vlastní stát, i když územně dost zvláštní, neboť sjednotila tři různé národní celky se zcela odlišnou sociální a politickou strukturou. Odlesk pozitivní české národní euforie padal i na rusínskou společnost, pomáhal jí překonávat staleté zaozobňování, jimiž se odlišovala od svých českých spoluobčanů. V demokratickém systému první ČSR podkarpatských Rusínů prožívali své druhé národní obrození. U národů střední Evropy se tento proces projevoval především v literární sféře a jeho hlavním prostředkem bylo slovo v rodné řeči. U Rusínů však tento proces nabyl zcela jiné formy, která se stala svérázným středoevropským kulturním fenoménem. Provinční rusko-ukrajinsko-rusínský jazykový boj, vyvolaný a podněcovaný emigranty z Ruska a zvláště z Haliče, i tentokrát znemožnil kodifikaci rusínského jazyka jako jazyka literárního. V důsledku toho mladé literární síly neměly k dispozici vlastní nástroj. Ve své tvůrčí činnosti používaly jazyky ruský nebo ukrajinský, navíc v její školní podobě, nikoli ze živého jazykového prostředí, a proto rusínští literáti nedokázali vytvořit žádné významné literární dílo.

Tak se stalo, že rusínské národní obrození 20. století dosáhlo svého vyvrcholení ve výtvarném umění. Mladí podkarpatské malíři měli za sebou kvalitní profesionální přípravu. Absolvovali výtvarné akademie v Budapešti, Vídni, Mnichově, Paříži i Praze a zároveň byli poznamenáni dramatickými zážitky z období první světové války. Na začátku 20. let se objevily ze strany starší generace podkarpatských malířů (G. Virágh, K. Izai, G. Ilyász, J. Kron, S. Seregy) pokusy vytvořit místní uměleckou skupinu v Mukačevu. Po prvních výstavách však vznikly ve sdružení vážné rozpory. Zatímco starší generace chápala činnost sdružení jako záležitost čistě regionální, mladší umělci v čele s J. Bokšajem, B. Erdélyim a E. Grabowským se snažili prosadit ideu formování takového směru, který by napomáhal duchovnímu obrození kraje a jeho lidu v demokratické ČSR. „Vše, co jsme kolem sebe viděli a čemu jsme se naučili,“ vzpomínal zakladatel podkarpatské malířské školy J. Bokšaj, „nás vedlo k tomu, abychom se nestarali pouze o své osobní umělecké dílo a jeho úspěch, ale také o zítřek umění. Abychom usilovali o vytvoření takové umělecké školy, která by dokázala nejen sřežít ustálené tradice, ale pokračovat zároveň v roz-

B. Erdélyi: U řeky

F. Manajlo: Noční čtení psaltyru nad nebožtíkem. Pohřební hry u Huculů.

voji toho, čeho naše umění dosáhlo a dosáhne. Zdálo se to být tím nutnějším, že koncem 19. a začátkem 20. století probíhal v umění mnoha zemí proces vytváření a upevňování národních uměleckých škol, které se postavily proti salonnímu oficiálnímu umění.“

Na rozdíl od starší generace mladí podkarpatské umělci se aktivně zapojili do celoevropského výtvarného procesu, zúčastňovali se výstav v Praze, Bratislavě, Košicích, Budapešti, Mnichově, Benátkách, Paříži. Nejvíce vynikal v tomto směru stoupenec Cézanna Béla Erdélyi. Jeho obrazy úspěšně konkurovaly dílu veřejně známých pařížských malířů M. Vlamincka, A. Deraina, Utrilla a jiných. Velký úspěch sklidila individuální výstava Erdélyiho v r. 1923 v mnichovském Skleněném paláci, další v Benátkách. Ve výstavních síních středoevropských metropolí získávají popularitu impresionistické krajiny J. Bokšaje i E. Grabowského. Každý

z nich mohl zůstat v evropských uměleckých centrech a získat tam významné pozice. Avšak podkarpatské umělci se řídili pravidly vlastenecké oběti. Získali neocenitelné zkušenosti v evropských metropolích, a poté se vrátili do vlasti, kde v tu dobu neexistovalo ani muzeum, ani galerie, ani výstavní síň. Možnosti pro uspořádání výstav jim poskytovalo sdružení čs. legionářů v Užhorodě v Legionářském domě a jeho slavné kavárně českého mecenáše Purmy.

V r. 1927 J. Bokšaj a B. Erdélyi zahájili v Užhorodě činnost Veřejné školy kreslení. Úkol budoucích malířů formuloval J. Bokšaj: „Myslím, že povinností nás umělců je na prvním místě vychovávat obecnost. Ne slovy, ale dobrým příkladem. To znamená dělat poctivě a dobré umění, jak je dělávali staří mistři... Umělec je za svou práci odpovědný nejen za svého života, ale i v budoucnosti. Žije ve svých pracích i po své smrti a jeho díla se stanou pýchou národa“. J. Bokšaj jako výrazný tvůrce epických impresionistických krajin měl na starosti profesionální přípravu studentů. B. Erdélyi je seznamoval s evropskými uměleckými proudy 20. století a učil je individuálnímu přístupu k uměleckým úkolům. Náročnost, spojená s tolerancí, slavila úspěchy: prakticky každý z absolventů této školy (A. Kocka, Z. Šoltés, V. Borecký, E. Kontratovič, A. Doboš, I. Erdélyi, V. Dvan-Šarpotoki aj.) se stal výraznou osobností podkarpatské malířské školy. Příchod nové generace nastolil otázku organizačního sjednocení a vytvoření národní kulturní skupiny.

V r. 1931 byl založen Spolek výtvarných umělců na Podkarpatské Rusi. O jeho činnost projevil zájem i čs. stát. Od malířů se kupovaly ze státních prostředků obrazy, umělci dostávali stipendia na studijní cesty. Zvláště užhorodský školský referát pod vedením L. Kaigla nakoupil mnoho obrazů, jež se měly stát základem budoucí podkarpatské galerie. Ve 30. letech byl spolek posílen příchodem absolventů pražské umělecko-pedagogické školy, mezi nimi zvláště vynikal expresionista F. Manajlo.

Přes všechny potíže podkarpatská malířská škola potvrdila svou neopakovatelnost, originalitu a profesionální kritika uznávala její rovnocennost na tehdejší bohaté umělecké scéně první československé republiky. Své pozice udržela i v době války po obsazení Podkarpatska Maďarskem. Autoritativní režim M. Horthyho ponechal podkarpatským umělcům tvůrčí autonomii i přesto, že k němu měli kritický vztah. Smrtnou ránu podkarpatské malířské škole zasadila po válce a anexi Podkarpatska Sovětským svazem tzv. metoda „socialistického realismu“.

Prof. IVAN POP, Dr. Sc.
(pokračování)